

Joseph Sittler – luterilaisen ekoteologian pioneeri

PANU PIHKALA

core.ac.uk

Kun käännämme kirkon huomion kristillisen luontosuhteen määrittelyyn, emme astu sivuun vakavista ja kunnollisista teologista ideoista; astumme suoraan niiden keskele. On olemassa syväjuurinen, aito kristillinen motivaatio Jumalan luomakunnasta huolehtimiseen – huolimatta siitä, että monet kirkonihmiset pitävät ekologiaa maallisenä huolenaiheena. ”Mitä tekemistä luonnonsuojelulla on Jeesuksen Kristuksen ja hänen kirkkonsa kanssa?”, he kysyvät. He eivät voisi olla vähemmän syvällisiä tai enemmän väärässä.¹

Yhdysvaltalainen teologian professori Joseph Sittler (1904–1988) on samanaikaisesti tunnettu ja tuntematon hahmo. Hänen ajattelunsa on ollut pitkään vain rajoitetun lukijakunnan tiedossa. Vuosituhannen vaihteessa kansainvälinen huomio alkoi kuitenkin kohdistua yhä laajemmin hänen asemaansa ekoteologian² pioneerina. Lukuisat tutkijat pitävät häntä edelläkävijänä ympäristökysymysten teologi-

sessä käsittelyssä.³ Kesäkuussa 2005 avattiin hänen nimeään kantavat internetsivut (www.josephsittler.org). Kolme hänen teoksistaan on jo julkaistu uudelleen ja akateemisten tutkimusten määrä hänen teologiastaan kasvaa.

Tässä artikkelissa esittelen lyhyesti Sittlerin elämäнкаaren ja teologisen ajattelun keskeiset korostukset. Artikkelin liitteenä on luettelo Sittlerin keskeisimmistä kirjoituksista sekä niiden saatavuudesta.

SITTLER JA LUTERILAINEN MAAILMANLIITTO

Tehdessäni pro gradu -tutkielmaa ympäristökysymyksistä Luterilaisessa maailmanliitossa (LML) Curitiban yleiskokoukseen 1990 saakka havaitsin, kuinka merkittävä ajattelija Sittler oli. Tutkimukseni osoitti, että LML ei ollut edelläkävijä ympä-

ristökysymysten esiin nostamisessa, mutta alkoi käsitellä niitä kohtalaisen nopeasti niiden noustua laajempaan tietoisuuteen 1970-luvun alkaessa. Ensimmäinen kysymyksiä käsitellyt yleiskokous oli Dar es Salaam vuonna 1977, jonka valmistelukirjassa viitattiin Sittlerin teologiaan. Sittlerin ajatukset eivät päässeet julkilausumiin asti.⁴

LML julkaisi ensimmäiset kattavat kannanottonsa ympäristökysymyksiin ja ekoteologiaan Budapestin yleiskokouksessa vuonna 1984, mutta kokouksen luomista ja ympäristöä käsittelevässä aineistossa Sittleriä ei mainita lainkaan. Sama pätee Curitiban vuoden 1990 yleiskokouksen julkilausumiin, jotka muistetaan LML:n ympäristökannanotoista parhaiten.⁵ Vasta 1990-luvulla Sittlerin vaikutus tulee esille LML:n aineistoissa, ja samalla hänen merkitystään ekoteologian pioneerina aletaan pitää esillä.⁶

UNOHDettu EDELLÄKÄVIJÄ

Sittler oli yksi vuoden 1961 Kirkkojen maailmanneuvoston (KMN) New Delhin yleiskokouksen pääesitelmäsihteeristä. Kristittyjen yhteyttä käsittelevässä esitelmässään ”Called to Unity” hän vastusti Kolossalaiskirjeen pohjalta erottelua luonnon ja armon tai luonnon ja historian välillä. Sittler korosti kristittyjen sidonnaisuutta maailmaan ja Kristuksen kosmista roolia: koko luomakunta kuuluu Kristuksen yhteyteen.⁷

Esitelmä herätti runsaasti huomiota, joidenkin arvioiden mukaan jo pelkän kaunopuheisuutensa vuoksi.⁸ Esitelmä noteerattiin Suomessakin. Esimerkiksi Seppo A. Teinonen viittasi esitelmään kirjassaan *Kriisin kirkko* käsitellessään luonnon ja armon suhdetta.⁹ Aimo T. Nikolainen totesi, että New Delhin yleiskokouksesta hänelle jäi erityisesti mieleen luterilaisen teologian professorin esitelmä kosmologisesta kristologiasta.¹⁰ Sittlerin ajatuksia käsiteltiin tosin niin Suomessa kuin muuallakin hyvin teoreettisesti. Sittler itse viittasi myös konkreettiseen luontoon, mutta yleinen teologinen keskustelu käsiteli luontoa filosofisena käsitteenä.

Monet tunnetut ajattelijat ovat saaneet vaikutteita Sittleriltä, mutta eivät tuo sitä selkeästi julki.

Esimerkiksi Nikolainen tai Teinosta lainaava Eero Huovinen¹¹ eivät kumpikaan mainitse Sittleriä nimeltä. Jürgen Moltmann ei mainitse ”ekologisessa luomisopissaan” *God in Creation* Sittleriä lainkaan, mutta kylläkin teoksessaan *The Way of*

- 1 Sittler 2005, 4. Kaikki käännökset tekijän. Lainauksella on mielenkiintoisia yhteyksiä Heikki Pesosen (2004) tekemiin huomioihin suomalaisesta kirkollisesta keskustelusta ympäristökysymysten tiimoilta.
- 2 Ekoteologia-määritelmällä tarkoitin ympäristökysymyksiä eksplisiittisesti huomioon ottavia teologioita. Termi näyttää vakiintuvan (esim. Pesonen 2004, Kainulainen 2004), vaikka sitä onkin myös kritisoitu. Pauli Annala (1989, 184–185) esittää, että oikea teologinen vaihtoehto käsitellä ympäristökysymyksiä on tehdä se klassisen teologian avulla. Sittler pyrkii juuri tähän: hän ei itse käytä myöhempää ekoteologia-nimitystä, mutta kylläkin erillisiä määritelmiä kuten ”theology for nature” tai ”theology for the Earth” (ks. esim. Sittler 1954).
- 3 Esim. Fowler 1995, 14; Hessel & Ruether 2000, xxxiv; *Historical Dictionary of Lutheranism* (HDL) 2001, 83–84; Kearns 2004, 481.
- 4 Pihkala 2005, erityisesti 46–54 ja 121–129; DeS SB 1976, 80.
- 5 Pihkala 2005, 57–120. Myöskään Strasbourgin ekumeenisen instituutin Per Lønningin toteuttama laaja tutkimusprojekti luomisen teologiasta johdolla ei kiinnittä huomiota Sittleriin. Ks. Lønning 1989.
- 6 Esim. Hefner 1995, 132–134.
- 7 Sittler 1961. Ks. myös Pihkala 2005, 29–30.
- 8 Esitelmä valittiin myös ekumeenisen liikkeen keskeisten tekstien kokoelmaan (Kinnamon & Cope 1997, ks. 288).
- 9 Teinonen 1964, 76–77. Olen löytänyt muista suomalaisista lähteistä vain yhden eksplisiittisen viittauksen Sittleriin. Ks. Esa Tuomaalan *Ihminen – uhka luomakunnalle* 1985, 99. Hänkin mainitsee Sittlerin vain lyhyesti. Sittlerin tuntemattomuudesta kertoo myös se, että Helsingin yliopiston koelmissa on artikkelin kirjoitushetkellä vain yksi Sittlerin teos vuodelta 1961.
- 10 Nikolainen 1976, 18.
- 11 Huovinen 2004, 332.

Jesus Christ.¹² Hänen ekoteologiansa jatkaa monia Sittlerin vuosikymmeniä aiemmin esiin tuomia teemoja.¹³ Larry Rasmussen, yksi kuuluisimmista (luterilaisista) ekoteologeista, mainitsee Sittlerin vain ohimennen teoksessaan *Earth Community, Earth Ethics*.¹⁴ Monet teoksen käsittelemistä teemoista ovat kuitenkin Sittlerin aiemmin esiin nostamia. Tällainen on esimerkiksi Rasmussenin laajalti käsittelemä maailmankuvaa koskeva ongelma, jossa resurssit kuvitellaan rajattomiksi.¹⁵

Jotkut toki viittasivat myös suoraan Sittleriin. Näin esimerkiksi prosessiteologi Charles Birch esitelmässään, jonka hän piti KMN:n yleiskokouksessa Nairobissa vuonna 1975.¹⁶ Birchin kuuluisa puhe toi samalla ympäristökysymykset KMN:n yleiskokoustasolle: niitä oli työstetty maailmanneuvoston Kirkko ja yhteiskunta -osastossa pian Uppsalan yleiskokouksen jälkeen.¹⁷ Myös Sittler laati materiaalia KMN:n 1970-luvun taitteen pohdintoihin, mutta siihen ei kiinnitetty huomiota radikaalimpien suuntausten välillä vallinneen kiistelyn vuoksi.¹⁸ Hän osallistui myös Lutheran Church in American huomiota herättäneen ekoteologisen raportin *The Human Crisis in Ecology* laatimiseen.¹⁹

Vaikutusvaltainen amerikkalainen luterilainen ekoteologi Paul Santmire korosti Sittlerin merkitystä 1980-luvulla.²⁰ Varsinainen Sittler-renessanssi syntyi kuitenkin vasta 1990-luvulla ja kiinnostus hänen ajatteluunsa on kasvanut kaiken aikaa. Eriytyisesti neljä tutkijaa ovat profiloituneet Sittlerin esiin nostajina: luterilaiset Peter Bakken, Elaine Siemsen ja Martin E. Marty sekä reformoitu Steven Bouma-Prediger. He ovat kaikki opiskelleet tai työskennelleet Chicagon seudulla, Sittlerin toiminta-alueella.

Bakken tutki väitöskirjassaan *The Ecology of Grace: Ultimacy and Environmental Ethics in Aldo Leopold and Joseph Sittler* (1991) kahta amerikkalaista uranuurtajaa ympäristökysymyksissä. Siemsen on julkaissut teoksen *Constructing a North American Theology Through the Work of Joseph Sittler* (2003) sekä muun muassa kirjoittanut esipuheen Sittlerin uudelleenjulkaistuun *Gravity and Grace* -kirjaan. Marty on kirjoittanut esipuheen lä-

hes kaikkiin Sittlerin uudelleenjulkaistuihin tekstikokoelmiin.

Bouma-Predigerin tutkimus *The Greening of Theology: The Ecological Models of Rosemary Radford Ruether, Joseph Sittler, and Jürgen Moltmann* (1995) on keskeinen teos Sittlerin teologisen ajattelun tutkimisessa. Lisäksi Bouma-Prediger on toimittanut yhdessä Bakkenin kanssa teoksen *Evo-cations of Grace* (2000), johon on koottu Sittlerin tärkeimmät ympäristökysymyksiä koskevat tekstit. Teos on erinomainen johdanto Sittlerin ajatteluun.

SITTLERIN ELÄMÄNKAARI JA AJATTELUN PÄÄPIIRTEITÄ

Joseph Sittler syntyi pastorin pojaksi Sanduskys-sä, Ohiossa vuonna 1904. Hän opiskeli kaikkiaan kolmea pääainetta: biologiaa, kirjallisuutta ja teologiaa. Valmistuttuaan vuonna 1930 hän toimi ensin seurakuntapastorina, kunnes siirtyi vuonna 1943 Chicagon yliopiston palvelukseen. Sittler oli teologian professori Lutheran School of Theologyssa sekä Chicagon yliopiston Divinity Schoolissa. Hän koki olevansa yliopiston ja kirkon välissä, paikassa, jossa sai paljon virikkeitä, mutta jossa joutui esittämään vakavia kysymyksiä: Mikä on kirkon ja sen teologian suhde kulttuuriin ja yhteiskuntaan? Mikä on teologisen, uskonnollisen kielen asema muuttuvassa maailmassa? Miten yhteiskunnan ja maailman muutokset ihmisten ja luonnon tilanteessa vaikuttavat teologiaan ja kirkkoon?²¹

Sittlerin toiminta seurakunnan ja tiedemaailman välillä sai hänet pohtimaan keskeisiä modernin (kir-kollisen) teologian kysymyksiä. Tieteen ja sen synnyttämien kysymysten vakavasti ottaminen onkin yksi Sittlerin ajattelun kantavista teemoista. Tämä pätee yhtä lailla ekologiaan, moderneihin luonnon-tieteisiin kuin humanistisiin tieteisiin. Sittler pyrki yhtäältä uskollisuuteen omaa traditiota kohtaan ja toisaalta kohtaamaan modernin maailman.²² On väärin pitää ekoteologiaa Sittlerin ainoana ansiona, vaikka hänet siitä parhaiten tunnetaankin. Hänen uudelleenjulkaistut kirjoituksensa käsittelevät laajaa aihepiiriä maallikoiden roolista aina teoreettisiin ja filosofisiin kysymyksiin.

Sittler ei koskaan pyrkinyt täydelliseen systemaattisuuteen. Tämän vuoksi jää monta aihealuetta käsittelemättä. Sittler tunsi hyvin sekä klassista että modernia kirjallisuutta, ja kuvaa monia teologisia näkökulmia kaunokirjallisten lainausten avulla.²³ Tässä piilee yksi syy Sittlerin kiinnostavuuteen. Samalla hänen tekstejään on haastavaa kääntää. Sittler itse piti yhtenä tärkeimmistä työvälineistään katavaa englannin sanakirjaa,²⁴ ja laaja sanavarasto onkin hänen teksteilleen tunnusomaista. Sittlerin vahvimpia alueita oli kirjallisuuden ja teologian yhteyksien pohtiminen.²⁵

Sittler oli aktiivisesti mukana ekumeenisessa liikkeessä. Hän vaikutti KMN:n Faith and Order -komissiossa. Sittler tunsi hyvin yhdysvaltalaisia johtavia teologeja (esim. Franklin Clark Fry ja Paul Tillich) sekä ekumeenisen liikkeen kansainvälisiä vaikuttajia (esim. Barth, Brunner, Bultmann ja Niebuhrin veljekset).²⁶ Esimerkiksi ELCA:n verkkosivut mainitsevat hänet yhtenä ensimmäisistä kansainvälisesti tunnetuista yhdysvaltalaisista luterilaisista teologeista.²⁷ Parhaiten hänet kuitenkin tunnettiin ja tunnetaan Chicagon seudulla.²⁸

Ekumeenisista vaikutteista huolimatta Sittlerin ajattelu on tunnusomaisesti luterilaista. Hän tunsi Lutherin teologiaa hyvin ja pyrki soveltamaan sitä nykyaikaan. Hän tulkitsee luterilaisuuden perusluonteeltaan ekumeeniseksi.²⁹

Viimeisinä vuosinaan Sittler sokeutui, mutta jatkoi silti opetustoimintaansa. Hänen työstään innostuneet nauhoittivat hänen luentojaan ja litte-roivat niitä kirjalliseen muotoon. Viime vuosina aineistosta on alettu koota erityistä arkistoa.³⁰

USKON EKOLOGIA

Sittler julkaisi jo vuonna 1954 artikkelin ”A Theology for Earth”, jossa hän määritteli ajattelunsa suuntaviivoja ja ennakoi monia vuosikymmeniä myöhemmin laajaan keskusteluun nousseita teemoja. Hän esimerkiksi varoittaa artikkelissaan kahdesta ekoteologiaa uhkaavasta vaarasta: vaarasta joko luisua luonnon palvomiseen tai täydelliseen ihmiskeskeisyyteen. Samat vaarat esitellään esimerkiksi KMN:n Oikeudenmukaisuus, rauha ja luoma-

kunnan eheys-prosessin (ORLE) asiakirjoissa 35 vuotta myöhemmin.³¹

Sittler tarkasteli ekologiaa uskon näkökulmasta, mutta myös uskoa ekologiasta käsin. Tarkastelen artikkelissani lähinnä ensimmäistä. Jälkimmäistä näkökulmaa edustaa erityisesti *The Ecology of Faith*, joka on Yalen yliopistossa pidetyistä luen-

- 12 Moltmann 1990, 274, 278.
- 13 Tällaisia ovat esim. kolminaisuusopin ja luomisen teologian soveltaminen ekoteologiassa.
- 14 Rasmussen 1995, 278, nootti 28.
- 15 Ks. Rasmussen 1995, 111–126. Vrt. Sittler 1961, 14–25.
- 16 Birch 1976, 49.
- 17 Ekumeenisesta liikkeestä ja ympäristökysymyksistä ks. Pihkala 2005, 27–43.
- 18 Lindqvist 1975, 110–111.
- 19 Bakken 2000, 12. Raportin merkityksestä ks. Veikkola 1992, 44–48 ja Lønning 1989, 209.
- 20 Santmire 1982, 199; Santmire 1986, 43, 47. Santmiren vaikutusvallasta ks. esim. Fowler 1995, 92–110 ja HDL 2001, 98.
- 21 LWI 41/86, 16; <http://www.josephsittler.org/>; Sittler 2005, 52–54; Bakken 2000, 2–3 tarjoaa elämäkerrallisia viitteitä.
- 22 Sittler 1954, 368.
- 23 Hyvänä esimerkkinä kirjallisuustieteistä on teos *Ecology of Faith* (1961), jossa Sittler lainaa mm. Shakespearea, Joseph Conradia, Herman Melvilleä, Walt Whitmania, Walter de la Marea, T. S. Eliotia, W. H. Audenia ja G. K. Chestertonia.
- 24 Sittler 2005, 17–18.
- 25 Siemsen 2003; Bakken 2000, 12–14.
- 26 Sittler 2005, 72–73; Bakken 2000, 6.
- 27 <http://www.elca.org/co/timeline/1961.html>.
- 28 Chicagon seutu on laajemminkin edelläkävijä ympäristökysymysten teologisessa käsittelyssä. Tällä on yhtymäkohtansa prosessiteologian vaikutukseen alueella.
- 29 Esim. Sittler 2005, 13.
- 30 LWI 41/86, 16; <http://www.josephsittler.org/>.
- 31 Sittler 1954, 371–372; vrt. ORLE:n osalta esim. *Vedenpaimuksen ja sateenkaaren välissä* 1992.

noista koottu teos. Alaotsikolla ”Uusi tilanne saarnaamisessa” Sittler käsittelee modernin maailman haasteita kristilliselle uskolle ja sen julistukselle. Uskon ekologia -käsite kuvaa Sittlerille sitä, kuinka uskon maailma on rakentunut ekologian, valtavan laajan ja vuorovaikutteisen järjestelmän tavalla. Jossain kaukana ylätasolla Barthin ja Bultmannin kaltaisten kuuluisien teologioiden ajattelu nostattaa tuulia, jotka vaimentuneina kantautuvat kaukaisten syrjäkyläjen saarnastuoleihin. Niistä levitetty sanoma lopulta vaikuttaa kristinuskon leviämiseen tai kuihtumiseen.³² Teos käsittelee mielenkiintoisella tavalla myös mielikuvituksen asemaa saarnaamisessa sekä pappeuteen kohdistuvia ristiriitaisia odotuksia.³³

LUONTO – IHMISEN ISTUKKA

Sittlerille ihmisen monimutkainen sidonnaisuus luontoon on ajattelun lähtökohta. Hän kritisoi jo varhaisissa teoksissaan ihmiskeskeisyyttä ja luonnon pitämistä pelkkänä välinearvona. Lutheriin ja valikoituihin klassisiin teologeihin sekä raamatunkohtiin viitaten Sittler argumentoi, että Jumala on ”materialisti”.³⁴ Ihminen on luotu materiaaliseksi olennoksi. Kristus ja sitä kautta pelastus tuli materiaaliseksi: Jumala ja ihminen ovat sitoutuneet aineelliseen maailmaan. Sittler vastustaa tiukasti jaotteluja ruumiin ja hengen, luonnon ja historian sekä luonnon ja armon välillä.³⁵ ”Luonnon historia on konteksti historian luonnolle.”³⁶

Harvinaista sanavalintaa käyttäen Sittler argumentoi, että luonto on ihmisen istukka. Moderni tiede on selvittänyt, miten moninaisilla tavoilla ihminen on riippuvainen luonnosta. Sittlerin teologia on myös yhteisöllistä.³⁷ Aforisminomaisesti hän tiivistää: ”I am no-thing apart from everything”³⁸ (”en ole mitään erilläni kaikesta”).

Sittlerin ajattelu perustuu relationaaliseen ontologiaan. Oleminen tapahtuu aina suhteessa toisiin, syvemmällä tavalla kuin mitä perinteisesti on ymmärretty. Olemisen peilinä on se, että jumaluuskin on kolmiyhteinen, suhteessa oleva, monen persoonan yhteisolemus.³⁹ Sittlerin alulle panemia teologisia huomioita ontologiasta, kolminaisuusopista ja

luomisen teologiasta kehittivät aikanaan eteenpäin 1900-luvun lopun kuuluisaksi tulleet ekoteologit, kuten Jürgen Moltmann.⁴⁰

Oleminen on Sittlerille luonnollisesti (kirjaimellisesti!) prosessimaista. Luonto, ihminen sen osana, rakentuu ja uudistuu monimutkaisten prosessien kautta, jotka ovat Jumalan luomia siinä missä ihmisenkin. Sittlerin mukaan näiden prosessien luonteen ymmärtämisen tulisi synnyttää ihmisessä nöyryyttä ja kyseenalaistaa hänen kuvitelmiään täydellisestä maailmanhallinnasta (*dominium terrae*).⁴¹ Sittlerin ajattelulla on siis yhteyksiä ekoteologiassa vaikutusvaltaiseen prosessiteologiaan, jonka yksi keskus on ollut nimenomaan Sittlerin kotiseutu Chicagon alue.⁴²

ARMO JA LUONTO

Sittler ei pidä ekoteologiassa runsaasti käytettyä tilanhoitaja (steward) -käsitettä riittävänä ilmauksena luonnolle tuhoisan tilanteen korjaamiseksi. Käsite sinänsä on hänen mukaansa hyvä, mutta ainoastaan armo-oppi on riittävän merkittävä muutosten aikaansaamiseksi.⁴³

Steven Bouma-Prediger onkin monien muiden tavoin korostanut, että Sittlerin elämäntyötä voisi luonnehtia yrityksenä muotoilla armo-oppi uudelleen siten, että sen koko kosminen skaala olisi nähtävissä.⁴⁴ Sittler itse kiteyttää tämän ajattelunsa keskeisen piirteen aforismin: ”Luonto ei ole Jumala – mutta se on Jumalan.”⁴⁵

Samaista teemaa Sittler käsittelee jo New Delhin esitelmässään vuonna 1961, jolloin hän puhui luomakunnasta armon näyttämönä. Koska ihminen on sidoksissa koko muuhun luomakuntaan, on myös pelastuksen koskettava koko kaikkeutta. Sittler tukeutuu tässä erityisesti Kolossalais- ja Efesolaiskirjeen kosmiseen kristologiaan, Roomalaiskirjeen ja erityisesti sen kahdeksannen luvun ajatuksiin sekä samankaltaisia ajatuksia korostavaan kristilliseen perintöön, erityisesti tiettyihin idän kirkkoisiin.⁴⁶

Sittlerin mukaan armo-opin skaala on alati kaventunut Uuden testamentin ajoista. Lopputulokseksi armo-opin ymmärretään koskevan vain yksittäistä ihmistä ja toista uskonkappaletta: kristologia

on redusoitu soteriologiaksi. Samalla on unohdettu luomisen teologia, luonto ja Pyhä Henki. Tältä arviolta Sittler ei säästä luterilaisuuttakaan: tämä on ollut kirkkokunnan suurimman vahvuuden, radikaalin Kristus-keskeisyyden, kääntöpuoli.⁴⁷

”Jeesus itse ei ollut Kristus-keskeinen – vaan Jumala-keskeinen”, Sittler muistuttaa. Seimen lapsi ei luonut armoa, vaan oli sen inkarnoituma. Kristus on armon absoluuttinen ruumiillistuma, Jumalan työn keskus, mutta ympyrän kehä ulottuu kauas keskustasta eikä sitäkään tulisi unohtaa. Armo on kaikkien kolminaisuuden persoonien ominaisuus ja esiintyy myös Vanhassa, ei ainoastaan Uudessa testamentissa. Myös Abraham koki armollisen Jumalan läsnäolon. Vanha testamentti puhuukin siitä, kuinka Jumalan armo näkyy luomakunnassa. Esimerkkinä psalmi 19: ”Taivaat julistavat Jumalan kunniaa.” Kaikkia luotuja ympäröi Jumalan yleinen armo jo ennen erityisen ilmoituksen ja erityisen armon välittymistä.⁴⁸

Sittlerin mukaan Jumalan armon tajuaminen olisi avain oikeanlaiseen käyttäytymiseen luomakuntaa (ihmisiä ja muita luotuja) kohtaan. Sen ymmärtäminen, että koko elämä on luonteeltaan armoa, lahjaa, tulisi avata ihmisten silmät ja sydämet.⁴⁹

Sittlerin armo-oppia on kritisoitu tietyistä epäselvyydestä: Jos kaikki on armoa, mikä sitten tarkalleen on?⁵⁰ Sittlerin armo-opillisten, ja yleensäkin teologisten pohdintojen kirjallinen huipentuma on *Nature and Grace* -teos vuodelta 1972. Sen laajempi kansainvälinen tutkimus auttaisi sijoittamaan Sittlerin ajattelua teologiselle kartalle ja arvioimaan hänen armo-oppiaan monipuolisemmin.

KOSMINEN KRISTUS

Sittler itse ei luokitellut teologiaansa pelkästään kosmisen kristologian teologiaksi; armo ja luonto olivat hänelle yhtä olennaisia käsitteitä. Kosmisesta Kristus-kuvasta Sittler kuitenkin on viime aikoihin saakka parhaiten muistettu. Hänen pyrkimyksenään oli tuoda esiin kolminaisuusoppiin ja luomisen teologiaan vahvasti perustuvaa luterilaista, ekumeenista teologiaa, joka pitää kiinni Kristus-keskeisyydestä, muttei korosta sitä muiden uskon-

kappaleiden kustannuksella. Hänen päämääränään ei ollut lunastusta korostavan teologisen kokonaiskuvan korvaaminen luomista korostavalla – kuten monissa moderneissa ekoteologioissa – vaan luonastuksen skaalan laajentaminen koskemaan koko luomista.⁵¹

-
- 32 Sittler 1961, 2–8. Varsinaista ekoteologiaa teos sisältää rajoitetusti.
 - 33 Mielikuvitus on mielenkiintoinen teologinen teema, joka nousee esiin myös monissa luomisen teologiaa ja ympäristökysymyksiä käsittelevissä teksteissä. Sittler pohti yleensäkin paljon pappeutta, ja oli myös mentori monelle.
 - 34 Sittler 1954, 373.
 - 35 Esimerkiksi kuuluisa New Delhin esitelmä: Sittler 1962.
 - 36 ”The history of nature is the context for the nature of history.” Sittler 1972a, 330.
 - 37 Tässäkin on selvä yhtymäkohta esimerkiksi Moltmannin ja Rasmussenin ekoteologioihin. Sittler 1972, 108; Bouma-Prediger 1995, 181–183.
 - 38 Sittler 1972b, 111.
 - 39 Aiheesta tarkemmin ks. Bouma-Prediger 1995, 75–91, 176–183.
 - 40 Sittlerin huomioiden vahvuus on nähty nimenomaan niiden aloitteellisuudessa, ei niinkään systemaattisessa läpiviennissä. Ks. ontologian osalta Bouma-Prediger 1995, 191–202 ja kolminaisuusopin osalta 202–207.
 - 41 Bouma-Prediger 1995, 81–82.
 - 42 Prosessiteologiasta yleensä ks. Fiddes 2000; prosessiteologiasta ja KMN:sta Pihkala 2005, 34–43.
 - 43 Sittler 2005, 2–3.
 - 44 Bouma-Prediger 1995, 67–68. Näin myös esim. Hefner 1964, vi–vii.
 - 45 Esim. ”Nature is God’s, but it is not God”. Sittler 2005, 7. Ks. myös Bouma-Prediger 1995, 86–88.
 - 46 Sittler 1962, erityisesti 178–181; Sittler 1954, 374; Sittler 1972b, 52–55.
 - 47 Sittler 2005, 6–9; Bouma-Prediger 1995, 69–70, 77–78. Moltmann jatkoi myös tästä Pyhän Hengen unohtumisen ajatuksesta.
 - 48 Sittler 1972b, 35; Bouma-Prediger 1995, 70–75, 95.
 - 49 Sittler 1972b, 88; Bouma-Prediger 1995, 75–78.
 - 50 Bouma-Prediger 1995, 202–207. Teos arvioi Sittlerin ajatuksia luomakunnasta armon näyttämönä (75–85), armo-oppia (66–75) ja kolminaisuusoppia (86–91). Yhteenvedosta ks. 175–207.
 - 51 Bakken 2000, 5–7. Sittlerin kosmisesta kristologiasta ks. Bouma-Prediger 1995, 64–66, 91–101, 208–214.

Kosmisen kristologian korostus tuli selvästi esille New Delhin esitelmässä. Sen loppupäätelmissä Sittler toteaa, että kristittyjen yhteyden ja kristillisen etiikan etenemismahdollisuudet ovat kristologiassa, joka on laajennettu kosmisiin ulottuvuuksiinsa. Huolenpito maapallosta ja ihmisten perustarpeiden turvaaminen ovat ensi sijassa kristologisia kuuliaisuuksia ja vasta toissijaisesti käytännön välttämättömyyksiä.⁵²

Sittler sai vaikutteita kristologiaansa idän kirkon perinteestä, mutta korosti, että kyse on suuren katolisen perinteen tietyistä osista. Yhtä lailla Uuden testamentin kuin myöhempien kirkkokuntien todistukset Kristuksesta eroavat toisistaan. Kysymys on tulkinnasta ja korostuksista. Sittler itse korosti funktionaalista kristologiaa (”Kristus on kuka hän on siksi että hän tekee mitä hän tekee”) ja tulkitsi, että Raamatussa on nähtävissä liikevoima kohti alati suurempaa armon skaalaa, joka huipentuu Kolossalais- ja Efesolaiskirjeiden kosmisessa kristologiassa.⁵³

Luterilaiselta kannalta kosmista kristologiaa pidettiin usein perinteen vastaisena. Tämän vuoksi Sittler sai osakseen kritiikkiä. Luterilaisesta perinteestä on myöhemmin nostettu esiin piirteitä, jotka sopivat samaan linjaan Sittlerin näkemysten kanssa. Tällaisia ovat muun muassa Lutherin näkemys materian sakramentaalisesta luonteesta sekä ubikviteettioppi.⁵⁴ Sittler korosti kuitenkin myös ristin teologiaa, mikä sopi hänen mielestään yhteen luomista painottavan uskontulkinnan kanssa. Fyysisistä maailmaa ei tulisi väheksyä, koska se on sentään se näyttämö, jonka Jumala valitsi myös pelastuksen välittämiseksi ja jonne Kristus syntyi. Johanneksen evankeliumin alkua (1:14) kommentoiden hän toteaa: ”Sana tuli lihaksi – koska *sitä* me olemme. Asui meidän keskellämme – koska *siellä* me olemme.”⁵⁵

Kosminen Kristus on Sittlerille aina ristiinnaulittu Kristus. Hän puolustaa, jälleen samaan tapaan Moltmannin myöhempien ajatusten kanssa, Jumalan kykyä myötäkärsiä ja rakastaa luotujaan. Sittlerille elämä on ristinmuotoista, ja niin täytyi pelastuksenkin olla. Elämässä affirmaatiota vasten asettuu aina ristiin negaatio, elinvoima kuljettaa

kohti kuolemaa. Hän tiivistää: ”ellei sinulla ole ristiinnaulittua Jumalaa, ei sinulla ole tarpeeksi suurta Jumalaa.”⁵⁶

Sittler itse määritteli:

Teologiani ei ole johdettu luonnosta; se on inkarnaation teologiaa sovellettuna luontoon, mikä on aika lailla eri asia.⁵⁷

Kolminaisuusoppi ja luomisen teologia ovat kokeneet uuden nousun sitten Sittlerin kirjoitusaikojen, ja nykyään myös kosmista kristologiaa arvostetaan enemmän kuin silloin. Keskustelu sen suhteesta opin perinteisempiin muotoiluihin on kuitenkin yhä kesken: tämä näkyy myös prosessiteologian ympärillä käydystä keskustelusta.

KRISTILLINEN ETIIKKA: VASTAUSTA JUMALALLE

Sittlerille maailmasta huolehtiminen on keskeinen kristillinen velvollisuus. Hän kiteyttää Jumalan ja maailman suhteen aforisminomaisesti:

Jumala ei ole yhteneväinen maailman kanssa, koska hän *teki* sen; mutta Jumala ei myöskään ole maailmasta erillinen. Sillä *hän* teki sen.⁵⁸

Tämä on myös lähtökohta Sittlerin syvimmälle etiikkaa pohtivalle teokselle *The Structure of Christian Ethics* (1958, uusi painos 1998). Se ei varsinaisesti käsittele konkreettisia toimia luomakunnasta huolehtimiseksi, mutta luo sille eettistä ja teologista pohjaa. Etiikka on Sittlerille luovaa vastaamista Jumalan tekoihin, erityisesti Kristuksessa, ja tämä vastaaminen tapahtuu alati muuttuvissa maailman olosuhteissa. Jumala on etiikankin alkulähde, synnyttäjä. Teos liittyy Sittlerin muuhun ajatteluun myös esimerkiksi Kristus-keskeisyydessä ja siinä, että luomakunta, yhteiskunnat ja usko nähdään ekologisesti rakentuvina.⁵⁹

Yksi Sittlerin kuuluisimmista saarnoista, *The Care of the Earth*, käsittelee myös luomakunnan käyttämistä. Sittlerille luomakunnan välineellinen käyttäminen on väärinkäyttöä. Oikea lähtökohta

Jumalan lahjoihin on niistä nauttiminen ja niiden vastaanottaminen ja jakaminen ilolla.

Väärinkäyttö on käyttöä ilman armoa; se on aina epäonnistuminen käytön ja nauttimisen kontrapunktissa. [Sitä tapahtuu,] Kun asioita ei käytetä tavoilla, jotka määrittelee asioissa itsessään oleva ilo — Jumala on hyödyllinen. Mutta ei, jos häntä etsitään hyödyn vuoksi.⁶⁰

Ilon ja luomakunnan hyvyyden painotusten myötä Sittler liittyy niihin luterilaisiin teologeihin, jotka korostavat positiivista luomisen teologiaa.

TEOLOGINEN KIELI

Vanhalta Sittleriltä kysyttiin eräessä haastattelussa neuvoa nuoremmille luterilaisille, jotka kamppailevat muuttuvan maailman tuomien reformipaineiden alla. Hänen neuvonsa oli: ”Tarkkailkaa kielenkäyttöä!”⁶¹

Kieli on Sittlerille tärkeää, ja hän käsittelee sen merkitystä usein. Hänen kaunokirjallisuuden arvostuksensa liittyy paitsi luomisteologiseen näkemykseen, myös kielifilosofiseen näkemykseen teologisen kielen runollisuudesta. Sittlerille moderni tekninen kieli kuvasti ihmettelyn ja mystiikan katoamista maailmasta.⁶²

Sittler ymmärsi kieleen liittyvien ongelmien moniulotteisuuden. Yhtäältä hän vaati perinteisten kristillisten opinkategorioiden uudelleenmuotoilua niin, että nykyihminen ymmärtäisi niitä.⁶³ Toisaalta hän painotti sitä, etteivät mitkään uudissanat voi korvata teologian vuosituhantisia käsitteitä, kuten Siionia tai Jerusalemiä. Tällaiset käsitteet ovat symbolisia, uskon äidinkieleen juurtuneita, eikä niitä voi poistaa, vaikka moderni ihminen ei luonnostaan ymmärtäisikään niiden merkitystä.⁶⁴ Kristitty kohtaa muutoksen ongelman erityisesti kielessä: evankeliumi pysyy samana ja on sidoksissa sanoihin, mutta silti sitä pitäisi julistaa kullekin aikakaudelle ymmärrettävällä kielellä. Sittler tiivistää ajatuksen *Ecology of Faith* -teoksessaan näin:

Kuvaileva luonnon kieli ei voi sisältää armon substanssia. Mutta se voi osoittaa, muistaa, ylistää ja toivoa.⁶⁵

Sittlerin ajattelulla on paljon annettavaa myös teologisen kielen tutkimiselle.⁶⁶

LOPUKSI

Sittlerin tuotanto avaa ovia moneen suuntaan. Tässä artikkelissa olen jättänyt erityisesti etiikan teoreettisemmän käsittelyn vähemmälle huomiolle. Kuten on käynyt ilmi, Sittler käsittelee teologisia kysymyksiä laaja-alaisesti, eikä rajanveto esimerkiksi ekoteologian suhteen ole yksinkertaista. Sittlerille kaikki liittyy kaikkeen: hän ei koskaan keskity pelkästään luonnosta huolehtimiseen puhumatta

52 Sittler 1962, 174.

53 Esim. Sittler 1972b, 11–55.

54 Lutherin teologiasta tältä osin ks. Metzke 1968 ja sen soveltamisesta ekoteologiaan esim. Rasmussen 1996, 270–274 ja Kainulainen 2004, 206–207.

55 Sittler 1949, 18–20.

56 ”The affirmation is always crossed by a negation. — And unless you have a crucified God, you don’t have a big enough God”. Sittler 1981, 118; 2005, 21–22.

57 Sittler 2005, 54.

58 Sittler 1958, 4.

59 Sittler 1998; Bakken 2000, 10.

60 ”Abuse is use without grace; it is always a failure in the counterpoint of use and enjoyment. When things are not used in ways determined by joy in the things themselves — God is useful. But not if he is sought for use”. Sittler 1964, 57. Lainaus havainnollistaa sekä Sittlerin kielenkäytön rikkautta että sen kääntämisen vaikeutta: vrt. ”joy”–”enjoyment”.

61 ”Watch your language!”. Marty 2005, x.

62 Sittler 1961, 22, 25–27. ”Lumouksen palauttaminen maailmaan” on monen ekoteologian teema.

63 Esimerkiksi Bouma-Prediger 1995, 88.

64 Sittler 1961, 8–11, 25–27.

65 ”The designative language of nature cannot contain the substance of Grace. But it can point, remember, celebrate, and hope”. Sittler 1961, 27.

66 On mielenkiintoista, että Larry Rasmussen jatkaa paitsi ajattelullisesti myös tyylillisesti Sittlerin jalanjäljillä: paljattu teos *Earth Community, Earth Ethics* sisältää myös paljon kaunokirjallisuuslainoja ja samankaltaista ajattelua kielestä.

ihmisistä huolehtimisesta, eikä esimerkiksi käsittele etiikkaa puhumatta dogmatiikasta. Tässä on yksi hänen tuotantonsa vahvuus.

Peter Bakken on todennut, että Sittlerin kiinnostuksen aiheet olivat ennen kaikkea pastoraalisia, fenomenologisia ja retorisia. Tämä arvio pitäne paikkaansa, mutta Sittlerin teologiset perustelut ovat huomionarvoisia myös laajuudessaan ja laadussaan. Kulloinkin käsiteltävää asiaa lähestytään klassisen teologian, eri teologisten oppiaineiden, humanististen nykytieteiden ja kaunokirjallisuuden kautta.

Sittler liittyy luomisen teologiaa korostavaan luterilaiseen perinteeseen, jota on usein pidetty pohjoismaisen luterilaisuuden erityispiirteenä. Sittler puhuukin arvostavasti esimerkiksi Aulénista ja Wingrenistä. Luonnon suojeluun Sittler kannustaa ilon ja oikeanlaisen luomakunnasta nauttimisen välityksellä. 2000-luvun ekologisten kriisien uhatessa Sittleristä on tullut äärimmäisen ajankohtainen.

SITTLERIN TEOKSIA

Monet Sittlerin teoksista ovat vaikeasti saatavissa. Sittler-tutkijat ovat kuitenkin pyrkineet saattamaan niitä helpommin tavoitettaviksi, esimerkkinä *Evocations of Grace*-kokoelma. Tähdellä merkityt tekstit sisältävät ainakin osittain tähän kokoelmaan. Hyvän käsityksen Sittlerin ajattelun moniulotteisuudesta saa uudelleenjulkaistusta *Gravity and Grace*-kirjasta.

- 1949 "The Cruciform Character of Human Existence". *The Chicago Lutheran Seminary Record* 54, 18–21.
- *1954 "A Theology for Earth". *The Christian Scholar* 37, 367–374.
- 1961 *The Ecology of Faith. The New Situation in Preaching*. Philadelphia: Fortress.
- *1962 "Called to Unity". *The Ecumenical Review* 2/1962, 177–187.
- *1972a "The Scope of Christological Reflection". *Interpretation* 26, 328–337.
- *1972b *Essays on Nature and Grace*. Philadelphia: Fortress.

- 1981 *Grace Notes and Other Fragments*. Philadelphia: Fortress.
- 1998 *The Structure of Christian Ethics*. (1st Edition 1958.) Kentucky: Westminster John Knox Press.
- 2000 *Evocations of Grace. Writings on Ecology, Theology and Ethics*. Ed. by Bouma-Prediger, Steven and Bakken, Peter. Grand Rapids: Eerdmans.
- 2004 *The Care of the Earth*. (1st Edition 1964.) Minneapolis: Fortress.
- 2005 *Gravity and Grace. Reflections and Provocations*. (1st Edition 1986.) Minneapolis: Augsburg Fortress.

KIRJALLISUUS

ANNALA, PAULI

- 1989 "Integroiva armo: Luterilainen näkökulma ekologian kysymyksiin." *Usko ja rakkaus: Luterilaisen teologian mahdollisuudet tänään*. STKSJ 165, 181–191.

BAKKEN, PETER

- 2000 "Nature as a Theater of Grace: The Ecological Theology of Joseph Sittler (Introduction)". *Evocations of Grace*. Grand Rapids: Eerdmans, 1–19.

BIRCH, CHARLES

- 1976 "Luomakunta, teknologia ja ihmiskunnan eloonjääminen." *Raja-aitoja murtamassa: Nairobi 1975*. Toim. Nikolainen, Aimo T. et al. SEN: Helsinki, 34–53.

BOUMA-PREDIGER, STEVEN

- 1995 *The Greening of Theology. The Ecological Models of Rosemary Radford Ruether, Joseph Sittler, and Jürgen Moltmann*. Atlanta: Scholars Press.

DeS SB

- 1976 *In Christ – A New Community: a Study Guide in Preparation for the Sixth Assembly of the Lutheran World Federation in June 1977 in Dar es Salaam, Tanzania*. Ed. by Lehtonen, Risto & Thomas, Gerhard. Geneve: LWF.

FIDDES, PAUL S.

- 2000 "Prosessiteologia". *Modernin teologian en-*

- syklopedia. Toim. McGrath, Alister E. Helsinki: Kirjapaja, 578–582.
- FOWLER, ROBERT BOOTH
1995 *The Greening of Protestant Thought*. Chapel Hill & London: The University of North Carolina Press.
- HDL
2001 *Historical Dictionary of Lutheranism*. Ed. by Gassmann, G. Lanham & London: Scarecrow Press.
- HEFNER, PHILIP
1964 "Presentation to Joseph Sittler". *The Scope of Grace: Essays on Nature and Grace in Honor of Joseph Sittler*. Philadelphia: Fortress Press, v–vii.
1995 "Beyond Exploitation and Sentimentality: Challenges to a Theology of Nature". *Concern for Creation*. Ed. by. Mortensen, Viggo. Tro & tanke 1995:5, 119–141.
- HESEL, DIETER T. & RUETHER, ROSEMARY RADFORD
2000 "Introduction: Current Thought on Christianity and ecology". *Christianity and ecology*. Ed. by Hessel, Dieter T. and Ruether, Rosemary Radford. Cambridge: Harvard University Press, xxxiii–xxxix.
- HUOVINEN, EERO
2004 *Osmo Tiililä ja Seppo A. Teinonen*. TA 2004, 326–333.
- KAINULAINEN, PAULIINA
2004 "Raamattu ja nykyajan eettiset kysymykset". *Raamattu ja kirkon usko tänään*. Tampere: Kirkon tutkimuskeskuksen julkaisuja 87, 198–217.
- KEARNS, LAUREL
2004 "The Context of Eco-theology". *Blackwell Companion to Modern Theology*. Ed. by Jones, Gareth. Oxford: Blackwell Pub Malden, 467–484.
- KINNAMON, MICHAEL & COPE, BRIAN E.
1997 *The Ecumenical Movement: An Anthology of Key Texts and Voices*. Grand Rapids: Eerdmans.
- LINDQVIST, MARTTI
1975 *Economic Growth and the Quality of Life: An Analysis of the Debate within the World Council of Churches 1966–1974*. Helsinki: MESJ XXVII.
- LWI
1986 "U S theologian, 82, transmits profound truths 'so the sheep can nibble' ". *Lutheran World Information* 41/86. Geneve: LWF, 16.
- LØNNING, PER
1989 *Creation – an Ecumenical Challenge? Reflections Issuing from a study by the Institute for Ecumenical Research, Strasbourg, France*. Macon: Mercer University Press.
- MARTY, MARTIN E.
2005 "Foreword". *Gravity and Grace: Reflections and Provocations*. 1st Edition 1986. Minneapolis: Augsburg Fortress, ix–xii.
- METZKE, ERWIN
1968 *Jumala ja materia : Lutherin sakramentti-teologian maailmankatsomuksellinen merkitys*. Helsinki: SLEY.
- MOLTMANN, JÜRGEN
1985 *God in Creation: An Ecological Doctrine of Creation*. London: SCM Press.
1990 *The Way of Jesus Christ: Christology in Messianic Dimensions*. San Francisco: HarperCollins.
- NIKOLAINEN, AIMO T.
1976 "Amsterdamista Nairobiin". *Raja-aitoja murtamassa: Nairobi 1975*. Toim. Nikolainen, Aimo T. et al. Helsinki: SEN, 15–24.
- PESONEN, HEIKKI
2004 *Vihertyvä kirkko: Suomen evankelis-luterilainen kirkko ympäristötoimijana*. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk, 161. Helsinki: Suomen tiedeseura.
- PIHKALA, PANU
2005 *Ympäristökysymykset Luterilaisessa maailmanliitossa*. Curitiban yleiskokoukseen 1990 saakka. Ekumeniikan pro gradu -tutkielma. HYTTK.
- RASMUSSEN, LARRY
1996 *Earth Community, Earth Ethics*. New York: Maryknoll: Orbis Books.
- SANTMIRE, H. PAUL
1982 "Studying the Doctrine of Creation". *Dialog* 21. 195–200.
1986 "Toward a New Theology of Nature". *Dialog* 25. 43–50.

SIEMSEN, ELAINE

- 2003 "Through the Eyes of the Artist: Joseph Sittler, Theology and Literature". *Dialog* 42. 126–130.

TEINONEN, SEPPO A.

- 1964 *Kriisin kirkko*. Helsinki: Kirjayhtymä.

TUOMAALA, ESA

- 1985 *Ihminen – uhka luomakunnalle*. Helsinki: Kirjapaja.

VEDENPAISUMUKSEN JA SATEENKAAREN VÄLISSÄ

- 1992 *Ekumeenisen ORLE-prosessin päätösasiakirjat*. Toim. Veikkola, Juhani et al. Helsinki: Diakonian vuosikirja 1992.

VEIKKOLA, JUHANI

- 1992 *Yhdessä luomakunnan kanssa: Ekologinen tietoisuus haasteena kristilliselle jumalakuvalle ja ihmiskäsitykselle*. Pieksämäki: Kirkon tutkimuskeskus, sarja A, 60.